

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

12 (4) 2025

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 14.02.2025

Kabul tarihi | Accepted: 25.07.2025

Yayın tarihi | Published: 25.08.2025

Erdem Yılmaz

<https://orcid.org/0000-0001-5863-0337>

Graduate (M.A.) Student, Department of International Relations, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan, 2350y08003@manas.edu.kg

Atıf Künyesi | Citation Info

Yılmaz, E. (2025). Sovyet Özerkliğinin Kurulması'nda Türkistan Komitesi'nin Rolü (Nisan-Kasım 1917). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (4), 776-798.

Sovyet Özerkliğinin Kurulması'nda Türkistan Komitesi'nin Rolü (Nisan-Kasım 1917)

Öz

Türkistan Komitesi (Türkkomite), Rusya İmparatorluğu'nun çöküşüyle Sovyetler Birliği'nin kuruluşu arasındaki geçiş sürecinde, Türkistan'nın yönetsel ve siyasal yapısında kritik bir rol oynamıştır. 1917 Şubat Devrimi sonrasında Geçici Hükümet tarafından kurulan Komite, bölgedeki yerel halkın temsilini artırmayı ve yönetim süreçlerini modernleştirmeyi hedeflemiştir. Ancak, dönemin karmaşık siyasi atmosferi ve Taşkent Sovyeti ile yaşanan yoğun anlaşmazlıklar, bu hedeflere ulaşılmasını büyük ölçüde engellemiştir. Müslüman halkın siyasi katılımını sağlama çabaları yetersiz kalmış, bu durum yerel halkın ulusal bağımsızlık arayışlarını güçlendirmiştir. Özellikle Kokand Özerkliği girişimi, bu taleplerin açık bir yansımasıdır. Komite'nin faaliyetleri, Bolşeviklerin bölgedeki etkisinin artmasıyla giderek sınırlanmış ve Sovyetlerin merkezîyetçi politikalarının devreye girmesiyle işlevselliğini kaybetmiştir. Bu çalışma içerisinde, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel analiz yöntemiyle Komite'nin kuruluş süreci, faaliyetleri ve etkilerini incelenirken, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanmıştır. Bulgular, Komite'nin reform girişimlerinin zorluklarını, yerel halkın tepkilerini ve Sovyetleşme sürecine geçişteki etkilerini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, Türkistan Komitesi'nin başarısızlıkları, Sovyet iktidarının Türkistan'da yerleşmesine zemin hazırlamış, ancak aynı zamanda bölgedeki yönetim reformlarının temellerini atmıştır. Bu bağlamda, Türkistan Komitesi'nin incelenmesi, Sovyetleşme süreci ile ulusal bağımsızlık talepleri arasındaki gerilimleri anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türkistan Komitesi, Taşkent Sovyeti, Kokand Özerkliği, Sovyetleşme süreci

The Role of the Turkestan Committee in the Establishment of Soviet Autonomy (April–November 1917)

Abstract

The Turkestan Committee (Turkkomite) played a critical role in the administrative and political transformation of Turkestan during the transitional period between the collapse of the Russian Empire and the establishment of the Soviet Union. Established by the Provisional Government after the February Revolution of 1917, the Committee aimed to enhance the representation of the local population and to modernize administrative processes in the region. However, the complex political climate of the period and intense conflicts with the Tashkent Soviet largely hindered the achievement of these objectives. Efforts to secure the political participation of the Muslim population proved insufficient, thereby strengthening local aspirations for national independence. The initiative to establish the Kokand Autonomy was a clear manifestation of these demands. The Committee's activities gradually lost their effectiveness as Bolshevik influence in the region expanded and the centralized policies of the Soviets were introduced. This study examines the establishment, operations, and impact of the Committee through a historical analysis method, one of the qualitative research approaches, utilizing both primary and secondary sources. The findings highlight the challenges faced by the Committee in its reform efforts, the reactions of the local population, and its influence on the transition toward Sovietization. Ultimately, the failures of the Turkestan Committee paved the way for the consolidation of Soviet power in Turkestan, while at the same time laying the groundwork for future administrative reforms in the region. In this context, the examination of the Turkestan Committee is of critical importance for understanding the tensions between the Sovietization process and the aspirations for national independence.

Keywords: Turkestan Committee, Tashkent Soviet, Kokand Autonomy, Sovietization Process

Giriş

Türkistan, tarih boyunca stratejik önemi ve zengin kültürel çeşitliliğiyle öne çıkan bir bölge olmuştur. Çarlık Rusyası'nın işgaliyle birlikte Türkistan'ın siyasi ve ekonomik yapısı, büyük ölçüde Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden bir sömürü sistemine dönüşmüştür. Bu süreçte bölgedeki yerel halklar, özellikle Müslüman nüfus, hem kültürel kimliklerini koruma mücadelesi vermiş hem de kendi kaderlerini tayin etme hakları için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. 1917 Şubat Devrimi ile birlikte çarlık rejiminin sona ermesi, Türkistan halkları için yeni bir umut kaynağı olmuş; ancak bu umut, Geçici Hükümet'in bölgedeki yerel talepleri anlamakta yetersiz kalması nedeniyle kısa sürede hayal kırıklığına dönüşmüştür. Geçici Hükümet, Türkistan Komitesi'ni kurarak bölgedeki yönetsel sorunlara çözüm bulmayı hedeflemiştir. Türkistan Komitesi, 1917 Şubat Devrimi sonrası Rusya İmparatorluğu'nun çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin kuruluşu arasındaki kritik dönemde, Türkistan'da idari ve

siyasal dönüşüm sürecinin merkezinde yer almıştır. Rusya'nın çarlık yönetiminin sona erdiği bu dönemde, Geçici Hükümet tarafından oluşturulan Komite, bölgenin idari reformlarını gerçekleştirmek ve halkın yönetim süreçlerine katılımını sağlamak gibi idealist hedeflerle kurulmuştur. Bu hedefler, esasen Türkistan bölgesindeki çok uluslu ve çok dinli toplum yapısının ihtiyaçlarına uygun yeni bir yönetim modeli oluşturma çabalarını içermektedir. Ancak, dönemin çalkantılı siyasi ortamı, yerel halkın tarihsel olarak şekillenmiş talepleri ve Rusya'nın merkezileşme politikaları gibi çeşitli faktörler, Komite'nin bu idealist hedefleri gerçekleştirmesini zorlaştırmıştır.

Komite, özellikle halkın katılımını artıracak reformlar gerçekleştirme, yerel liderleri yönetim süreçlerine dahil etme ve Müslüman nüfusun taleplerine cevap verme gibi görevlerle yetkilendirilmiştir. Ancak, Komite'nin faaliyetleri, dönemin siyasi dinamikleri ve yerel halkın beklentileri arasındaki derin uyumsuzluk nedeniyle büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Taşkent Sovyeti ile yaşanan anlaşmazlıklar, Komite'nin bölgedeki otoritesini zayıflatmış ve Bolşeviklerin etkisinin artmasıyla birlikte Komite'nin yerel yönetim üzerindeki kontrolü büyük ölçüde azalmıştır. Bu süreçte, Türkistan halkları arasında ulusal bağımsızlık hareketleri güç kazanmıştır. Özellikle Kokand Özerkliği girişimi, bu taleplerin somut bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Kokand'da toplanan Müslüman liderler, Türkistan'ın özerkliğini ilan ederek, Geçici Hükümet'in merkeziyetçi politikalarına karşı çıkmış ve bölgedeki halkların kendi kaderini tayin hakkını savunmuştur. Bununla birlikte, Bolşeviklerin askeri müdahalesi ve merkezi hükümetin baskıcı tutumu, bu girişimi başarısızlığa uğratmıştır. Türkistan Komitesi, bu dönemde bir yandan ulusal hareketlerle uzlaşma çabası içindeyken diğer yandan merkezi hükümetin politikalarını uygulamak zorunda kalmıştır. Bu ikilem, Komite'nin etkinliğini daha da azaltmış ve nihayetinde Sovyetleşme sürecine giden yolu açmıştır. Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle birlikte, Sovyetleşme politikaları Türkistan'da hız kazanmıştır. Bolşevik yönetimi, Türkistan'da sınıfsal temelli bir toplum yapısı inşa etmeyi hedeflerken, yerel halkın kültürel ve dini kimliğini büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Türkistan Komitesi'nin reform çabalarının başarısızlığı, bu politikaların uygulanmasında önemli bir zemin oluşturmuştur. Yerel halkın katılımını artırma ve yönetimi demokratikleştirme hedefleriyle yola çıkan Komite, merkeziyetçi politikalar karşısında etkinliğini kaybetmiş ve bölgenin Sovyet sistemine entegre edilmesinde bir araç haline gelmiştir. Türkistan Komitesi'nin faaliyetleri, Türkistan'daki ulusal bağımsızlık taleplerinin ve Sovyetleşme sürecinin tarihsel bağlamda anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Komite, bir yandan dönemin reformcu ideallerini temsil ederken diğer yandan bu ideallerin dönemin gerçekleri karşısında nasıl başarısızlığa uğradığını göstermektedir.

Türkistan Komitesi'nin çalışmaları, hem bölgedeki yönetim reformlarının tarihsel temellerini hem de bu reformların başarısızlık nedenlerini anlamak için değerli bir örnek sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkistan Komitesi'nin reform çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının temel nedenleri nelerdir? Sorusu, araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu makale, Türkistan Komitesi'nin Türkistan'daki Sovyetleşme sürecinde nasıl bir rol oynadığını ve bölgedeki etnik, kültürel, ve siyasi yapıları nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Özellikle, Türkistan'ın çok uluslu yapısının ve bölgedeki Müslüman nüfusunun, Türkistan Komitesi'nin reformlarına nasıl karşılık verdiği ve bu reformların Sovyetleşme sürecine nasıl katkı sağladığı üzerinde durulmaktadır.

Makale, Türkistan Komitesi'nin bölgedeki yönetsel değişikliklere ve yerel halkın katılımını artırma çabalarına odaklanarak, Sovyet yönetiminin kurulmasının bu süreçteki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Türkistan Komitesi, bir yandan yerel halkların kendi kaderini tayin etme hakkını savunmuş, diğer yandan Sovyetler Birliği'nin merkeziyetçi politikalarını uygulamak zorunda kalmıştır. Bu çelişki, Komite'nin reformlarını ve bölgedeki etnik kimliklerin gelişimini etkilemiştir. Çalışmada, Komite'nin kurulduğu dönemdeki etnik yapının, yerel halkların Sovyetleşme sürecine nasıl tepki verdiği ve bu sürecin etnik kimlikler üzerindeki etkisi, nüfus sayımları ve dönemin belgeleri ışığında analiz edilmektedir. Ayrıca, Türkistan Komitesi'nin Sovyet yönetimi ile yerel halk arasındaki dengeyi kurmaya yönelik çabaları ve bu çabaların Türkistan'daki ulusal kimliklerin şekillenmesindeki rolü değerlendirilmektedir.

Bu süreç, ulusal kimliklerin şekillendirilmesinin yalnızca bir demografik değişiklik değil, aynı zamanda kasıtlı devlet müdahaleleri ve kültürel politikalardan kaynaklandığı bir örnek olarak ele alınmaktadır. Türkistan Komitesi'nin etkisi, Sovyetleşme sürecinin Türkistan'daki kültürel yapılar üzerindeki dönüşümünü anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın sayıltıları: Araştırmada kullanılan dönemin tarihsel belgelerinin, arşiv kaynaklarının ve raporların Türkistan Komitesi'nin faaliyetlerini doğru bir şekilde yansıttığı kabul edilmektedir; Türkistan Komitesi'nin, Türkistan'daki Sovyetleşme süreci üzerinde doğrudan ve önemli etkilerinin olduğu varsayılmaktadır. Komite'nin idari reformlarının, Sovyet yönetiminin bölgeye entegrasyonunu hızlandıran bir faktör olarak değerlendirilebileceği kabul edilmektedir; Yerel halkın ve etnik grupların Türkistan Komitesi'ne verdiği tepkilerin, dönemin belgelerinde ve arşivlerinde yer alan bilgilere dayanarak doğru bir şekilde analiz edilebileceği kabul edilmektedir; Araştırma için erişilen tarihsel kaynakların, Türkistan Komitesi'nin faaliyetleri ve Sovyetleşme sürecinin

anlaşılmasını sağlayacak şekilde yeterli olduğu varsayılmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları ise şunlardır: Dönemin Sovyet yanlısı belgeleri ve arşiv materyalleri, yerel halkların ve etnik grupların Sovyetleşme sürecine verdiği tepkileri yansıtmakta eksiklikler oluşturabilir; Türkistan Komitesi'nin faaliyetleriyle ilgili bazı önemli belgelere ve yerel kaynaklara erişim sınırlı olmuştur. Bu eksiklik, belirli olayların tam olarak analiz edilmesini engellemiş olabilir; Araştırma, genellikle yazılı belgelere dayanmakta olup, yerel halkla yapılan derinlemesine görüşmeler ya da saha araştırmalarına yer verilmemiştir. Bu da halkın günlük yaşamındaki kültürel değişimleri tam olarak anlamayı zorlaştırabilir; Dönemin karmaşık sosyal ve siyasi yapısını anlamak için kullanılan belgeler, bazen dönemin ideolojik yönlendirmeleriyle şekillendiği için bazı tarihi olayların tam anlamıyla anlaşılmasını zorlaştırabilir. Bu da araştırmanın doğruluğunu sınırlayabilir; Türkistan Komitesi'nin etkisi altındaki demografik değişikliklerin daha geniş bir perspektiften incelenmesi, bu çalışmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Bu da çalışmanın sosyal yapıları daha geniş bir çerçevede analiz etmesini engellemiştir. Çalışmanın kapsamı, dönemin arşiv belgeleri, yazılı kaynaklar ve dergi makaleleri gibi materyallere dayanarak genişletilmiş, Türkistan Komitesi'nin idari reformları, Sovyet yönetiminin bölgedeki etkisi ve yerel halkın Sovyetleşmeye karşı tutumları incelenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada özellikle Türkistan Komitesi'nin yerel halkla olan etkileşimleri, kültürel reformları ve bu reformların uzun vadeli etkileri üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca, dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamları içinde Alaş hareketinin etkileri ve Türkistan Komitesi'nin bu hareketle olan ilişkileri de tartışılmaktadır. Araştırmanın kapsamı, dönemin Sovyet arşivleri ve bölgesel kaynaklar ile sınırlıdır. Bu nedenle, çalışmanın odak noktası, Türkistan Komitesi'nin Sovyet yönetimi altındaki reform çabaları ve bu çabaların bölgesel halkların ulusal kimliklerine, kültürel dinamiklerine ve ekonomik yapısına nasıl etki ettiği'dir. Yerel halkların bu süreçlere verdikleri tepkiler, özellikle Kazak, Kırgız ve Özbek halklarının Sovyetleşme sürecindeki deneyimleri üzerine daraltılmış bir inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda, çalışma, Türkistan Komitesi'nin etnik temelli reformlarını, Kazak halkının kimlik oluşumunu ve Sovyetleşme sürecinin ekonomik ve kültürel dönüşüm üzerindeki etkilerini ön plana çıkaran bir analiz olarak daraltılmıştır.

Araştırma, tarihsel analiz, belge incelemesi, ve nitel veri analizi gibi yöntemleri bir arada kullanarak çok yönlü bir inceleme yapmayı hedeflemektedir. Çalışma, tarihsel analiz yöntemini temel alarak, Türkistan Komitesi'nin Sovyetleşme sürecindeki rolünü tarihsel bağlamda inceleyecektir. 1917'deki Şubat ve Ekim Devrimlerinden sonra Türkistan'daki Sovyet yönetimi

ile yerel halkların karşılaştığı çatışmalar, bu süreçteki önemli kırılma noktaları olarak değerlendirilecektir.

1. Türkistan'da Özerklik Üzerine Düşünceler

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde ve komünist ideolojinin mutlak diktası altında, Türkistan Komitesi ve ardılları olan hareketlerin (Sosyal Turan Partisi, Alaş Orda Hareketi) tarihçesi yalnızca olumsuz bir açıdan ele alınmış, zengin mirasları yasaklanmış ve bilimsel araştırmaların konusu olamaz hale getirilmiştir. Sovyet totaliter rejiminin çöküşüyle birlikte, bilim insanları: edebiyat araştırmacıları, halk bilimi uzmanları, tarihçiler, etnografçılar, ekonomistler ve diğer birçok kişi, mirası toplama ve inceleme fırsatı bulmuş, dağınık bilgileri sistematize ederek bu temele dayanarak Sovyetlerin tarihini, rolünü ve XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyılın ilk yarısındaki yerini objektif bir şekilde yaratmaya çalışmışlardır. Sovyetler Birliği'nin Türkistan'da özerklik süreci, 1917-1918 yılları arasındaki dramatik toplumsal ve politik değişimler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde, Türkistan'daki yerel halkın, Rusya'nın devrimci güçleriyle olan ilişkisi, Sovyet yönetiminin yerleşme politikaları ve bölgesel milliyetçi hareketlerin etkisi büyük bir önem taşımaktadır.

Razmakhov (2013) tarafından yapılan çalışmada, Türkistan'da Sovyet özerkliğinin kuruluşu, bu bölgenin ilk ulusal idari-territorial yapısının temellerini atıldığı ileri sürülmektedir. Yazar, Türkistan'ın, daha sonra kurulan diğer Sovyet özerk cumhuriyetlerinden farklı olarak, bir tür federasyon biçiminde kurulduğunu belirtmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği'nde federasyon anlayışının evrimindeki önemli bir aşamadır. Ayrıca, Bochkareva ve Lysenko (2019) de bu sürecin yerel halk için ne denli kritik bir dönüşüm sağladığını vurgulamışlardır. Bu araştırmalar, Sovyet yönetiminin, yerel halkın taleplerini dikkate alarak Türkistan'da bir özerklik formülasyonu geliştirdiğini ve bunun 1917-1921 yılları arasındaki sosyal ve politik süreçlerde nasıl şekillendiğini açıklamaktadır.

Türkistan'da milliyetçi hareketlerin gelişimi, bu özerklik süreciyle doğrudan ilişkilidir. Bu hareketler, özellikle 1917'deki Şubat Devrimi sonrasında güç kazanmıştır. Koshhanov (2016), Türkistan'da milliyetçi ve özerklik yanlısı hareketlerin, Rusya'daki devrimci atmosferin etkisiyle nasıl şekillendiğini ve bölgedeki etnik grupların kendi ulusal taleplerini öne çıkardığını tartışmıştır. Bu dönemde, yerel halkın büyük bir kısmı, Sovyetlerin sağladığı özerklikten yararlanmayı, kendi kültürel kimliklerini koruma çabalarına bağlamıştır.

Zaripov (2021), Türkistan'da kurulan bu özerklik modelinin, Sovyetler Birliği'nin federasyon anlayışının ilk uygulamaları olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Zaripov'un araştırmasında, Kırgızistan gibi bölgelerde yerel yönetimlerin, Rusya'nın merkezi

hükümetinden bağımsızlık kazanma çabalarına dikkat çekilmiştir. Bochkareva (2018) ise, Türkistan'daki özerklik hareketlerinin, daha geniş Sovyet politikaları ve milliyetçilik akımlarıyla nasıl birleştiğini ele almıştır. Türkistan'daki özerklik süreci, yalnızca Rusya'nın politik değişimlerini değil, aynı zamanda bölgenin sosyal yapısını da etkilemiştir. Gulyakov ve Salomatin (2024), Rusya'daki devrimci süreçlerin, Türkistan'ın milliyetçi hareketleriyle olan etkileşimini incelemişlerdir. Bu etkileşim, Türkistan'ın gelecekteki devlet yapısının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Saitutdinova (2018) ve Koshhanov (2016), Türkistan'da Sovyet yönetimi altında oluşan basmacı karşıtı hareketlerin ve bu dönemin sosyal yapısındaki kırılmaların, milliyetçilikle olan bağlantılarını ele almışlardır. Bu dönemde, Türkistan'daki halk, Sovyet özerkliğinin getirdiği fırsatlar ve zorluklarla yüzleşirken, aynı zamanda kendi ulusal kimliklerini ve bağımsızlık taleplerini de sürdürebilme mücadelesi vermiştir.

2. Türkistan'da Sovyet Özerkliğinin Kurulması

Rusya tarihinin daha pek çok sayfası, her yönüyle araştırılmayı beklemektedir; bu sayfaların önemli bir kısmının yeniden düşünülmesi, tarafsız bir şekilde ele alınarak önyargılı yorumlardan ve subjektif yorumlardan arındırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Sovyet dönemi özel bir yer tutmaktadır. 1867 yılında, Rus İmparatorluğu'na katılan Türkistan topraklarında, Türkistan Genel Valiliği kurulmuştur. Türkistan bölgesinin yönetimi için, geniş kapsamlı bir askeri-bürokratik yapı oluşturulmuştur. Türkistan halkları, kendi ulusal devlet yapılarından yoksun ve bölgesel-idari bir parçalanmışlık içinde yaşamışlardır (Masalskiy, 1913). Türkistan Genel Valiliği, eski Kokand Hanlığı'nın topraklarını, Buhara Emirliği'nin bir kısmını ve Hive Hanlığı'nın topraklarını, Hazar Denizi'nin doğusundaki Türkmen topraklarını ve Mangışlak'ı kapsamaktadır. Türkistan Genel Valiliği'nin toplam arazi büyüklüğü, Hiva ve Buhara hariç, 1.493.900 kara miline ulaşmıştır (Soviet Government, 1942; Dzhumaev, 2017). Şubat Devrimi'nin zaferinin ardından, 1917 yılının Nisan ayında Taşkent'te Geçici Hükümet Türkistan Komitesi kurulmuştur (Pobeda Sovetskoy vlasti v Sredney Azii i Kazakhstane, 1967; (Velikaya rossiyskaya revolyutsiya 1917 goda i musulmanskiye dvizheniya, 2019). 6 Nisan 1917 tarihli arşiv kaynağında kuruluş şu şekilde duyurulmuştur:

“Türkistan bölgesinde, 6 Mart 1917'de Geçici Hükümet tarafından halkça ilan edilen temeller üzerine güçlü bir düzen ve yerleşiklik sağlanması amacıyla ve yerinde ortaya çıkan tüm yönetimle ilgili sorunların çözülmesi için, Türkistan Komitesi şu kişilerden oluşturulacaktır: Devlet Duması üyesi Nikolay Nikolaevich Şkapskin, birinci çağrı Devlet Duması üyesi Bukeyhanov, ikinci çağrı Devlet Duması üyesi Muhammedcan Tınışpaev, üçüncü

çağrı Devlet Duması üyesi Sadri Nizamoviç Maksutov, Vladimir Sergeyeviç Elpatyevskij, Aleksandr Lavrentiyeviç Lipovski, Pavel Ivanoviç Preobrazhenski, Orest Aveneroviç Şkapski ve general-mayor Abdel Azis Azisoviç Davletşin.

Yukarıda anılan Komite Başkanı'nın yetkileri, Devlet Duması üyesi N.N. Şkapskin'e verilmiştir.

Bu Komite, Geçici Hükümet adına Türkistan bölgesinin 3 ana bölgesinde (Semerkand, Sır-Derya, Fergana) ve Za-Kaspiye ve Semireçhe bölgelerinde, ayrıca Hiva ve Buhara'da yetkiyle faaliyet gösterecektir.

Başbakan–PrensLvov

Geçici Hükümet İşleri Yöneticisi – Vladimir Nabokov” (Kozybayeva, Sadvokasova & Lebaev, 2018, s. 33).

Yerel düzeyde ise Geçici Hükümet'in bölgesel ve ilçe komiserlikleri atanmıştır. Geçici Hükümet'in komiserlerine yardımcı olmak amacıyla, bölgesel, şehir ve köy icra komiteleri ile halk güvenliği komiteleri oluşturulmuştur (Vremennoe pravitel'stvo, 1917). Kırsal alanda, köy ileri gelenleri (aksakallar) yönetim görevini üstlenmiştir.

Geçici Hükümet, ilan ettiği 'özgürlük' ilkelerini ve ulusal sınırlamaların kaldırılmasını hayata geçirmeye çalışırken, yerel halkın yönetimde yer almasını sağlamaya yönelmiştir. Bu bağlamda, Türkistan Geçici Hükümet Komitesi'ne, yerli halklardan 4 temsilci dahil edilmiştir. Müslüman nüfusa, Şehir Duması seçimlerinde oy kullanma hakkı verilmiştir. Aynı zamanda, Türkistan'da ulusalcı eğilimler de belirginleşmeye başlamıştır. 1917 yılının Mart ayında, Taşkent'te, genel olarak Geçici Hükümete sadık olan, ulusal burjuvazinin siyasi grubu “Şurâ-i İslâmî” kurulmuştur. Kısa sürede tüm Türkistan genelinde genişleyen bu grup, bölgenin ulusal-dini özerkliğini savunmuştur. “Şurâ-i İslâmî”den, Haziran 1917’de, pan-İslamcı bir örgüt olan “Şurâ-i Ulema” ayrılmıştır; bu örgüt, yüksek İslam din adamları, yerel Türkistan feodal ağaları ve ulusal burjuvazinin bir kısmını bir araya getirmiştir. Bunun yanı sıra, “Türk Odâm Merkeziyatı” (Türk Halklarının Merkezi) partisinin Türkistan Komitesi kurulmuş ve bu komite, açıkça Türkistan'ın devrimci Rusya'dan ayrılmasını savunmuştur. Petrograd'daki isyanın zaferi haberi, 27 Ekim 1917’de Türkistan’a ulaşmıştır. Sosyalist devrimin yerel merkezi Taşkent olmuştur. Taşkent'teki dört günlük çatışmalar, karşı devrimci komutanlığın tam anlamıyla teslim olmasına yol açmıştır. 1 Kasım 1917 gecesi, karşı devrimci komutanlık, Devrim Komitesinin silahlarını teslim etme talebini kabul etmiştir (Ocherki istorii Kommunisticheskoy partii Turkestana, 1959). 15 Kasım 1917’de Taşkent’te toplanan III. Bölge Sovyetleri Kongresi, Türkistan'da Sovyet iktidarını ilan etmiş ve Sovyet hükümetini – Türkistan Sovyet Halk

Komiserleri Konseyi'ni – kurmuştur. Merkezde olduğu gibi, Türkistan'da da başlangıçta Bolşeviklerin ve sol Sosyalist Devrimcilerin siyasi birliği sağlanmıştır. Kongre, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSR) Sovyet hükümetini tanıdığını ve onun bütün kararlarını kararlı bir şekilde hayata geçireceğini ilan etmiştir. Kongrenin kabul ettiği “Bölge İdaresi Organizasyonu Hakkında Deklarasyon”da şu ifadeler yer verilmiştir: “... ne yerel yerli nüfus, ne de yerel entelektüel güçler, bölgenin yaşam standartlarını ve koşullarını iyileştirme konusunda aktif çalışmalardan dışlanmamaktadır; aksine, bu çalışmalara katılmaya davet edilmektedir.” Ancak, aynı Deklarasyonun ilerleyen bölümlerinde, bu ifadeyle çelişen bir metin yer almaktadır. Bu metinde şu ifadeler bulunmaktadır:

“şu an için, Müslümanların en yüksek devrimci otoritelerde görev almaları kabul edilemez, çünkü yerli nüfusun askerler, işçiler ve köylülerin temsilcilerine yönelik tutumu tamamen belirsizdir; ayrıca yerli nüfus arasında proleter sınıf örgütleri bulunmamaktadır, bu nedenle bu sınıfların temsilcilerinin, bölgesel en yüksek yönetimde yer alması, Bolşevik ve Maksimalistlerin temsilcilerinin hoşnut olacağı bir durum değildir” (Zhitov & Krylova, 1947, s. 93).

Bu ifadeler, belirtilen “Deklarasyon”un yazarı olan Bolşevikler ve Maksimalistlerin fraksiyonunun görüşlerini yansıtmaktadır. Türkistan halklarının kaderi için tarihi öneme sahip ilk büyük adım, II. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde yeni bir Sovyet devletinin doğuşunun ilan edilmesi olmuştur. 8 Kasım (26 Ekim) 1917 tarihinde II. Sovyetler Kongresi'nde kabul edilen “İşçilere, Askerlere ve Köylülere!” başlıklı bildiride, Sovyet iktidarının “Rusya'yı oluşturan tüm uluslara gerçek bir kendi kaderini tayin etme hakkı sağlayacağı” vurgulanmıştır (Obrashchenie II Vserossiyskogo s"ezda Sovetov, 1917). Bunlardan yola çıkarak, “bir ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı, ayrılma hakkı ile eşdeğer değildir” demek mümkündür. Bu hak, yalnızca Bolşevik partisinin her türlü ulusal baskıya karşı mücadelesinin tutarlı bir şekilde ifadesi anlamına geldiği söylenebilir. Uluslar, eğer sosyalist devrimin zaferiyle birlikte tek bir devlet sınırları içinde işbirliği için uygun koşullar yaratılacaksa, bu haktan faydalanmayabilirlerdi. Burada en önemli koşul, tek bir devletin tüm halklarının özgür ve eşit bir şekilde gelişiminin sağlanmasıdır. Tek bir devlete bağlı kalmayı tercih eden halklar için ise en iyi işbirliği biçimi özerklik olmuştur.

İkinci önemli adım, 2 Kasım 1917'de yayımlanan “Rusya Halklarının Hakları Deklarasyonu” olmuştur. Bu deklarasyonda, çok uluslu Sovyet Rusya'da Sovyet hükümetinin ulusal ilişkiler alanındaki temel ilkeleri belirlenmiştir: Rusya halklarının eşitliği ve egemenliği; Rusya halklarının ayrılma hakkı da dahil olmak üzere özgürce kendi kaderlerini tayin etme

hakkı; tüm ulusal ve ulusal-dini ayrıcalıkların ve kısıtlamaların kaldırılması; Rusya topraklarında yaşayan ulusal azınlıkların ve etnografik grupların özgür gelişim hakkı (Upravlenie delami Sovnarkoma SSSR, 1942). Deklarasyon, Sovyet iktidarının ilk anayasal belgesi olmuştur. Bu belgeyle, Rusya'nın İşçiler, Askerler ve Köylülerin Sovyet Temsilcileri Cumhuriyeti olarak ilan edilmesi sağlanmış ve Sovyet Rusya'sının Sovyet cumhuriyetlerinin federasyonunun temel ilkeleri ilk kez yazılı hale getirilmiştir.

Birkaç gün sonra, 3 Aralık (20 Kasım) 1917'de Sovyet hükümeti, “Rusya ve Doğu'nun Tüm Çalışan Müslümanlarına” yönelik bir çağrı yayımlamıştır. Bu çağrıda, “Rusya'nın Müslümanları... artık inançlarınız, gelenekleriniz, ulusal ve kültürel kurumlarınız özgür ve dokunulmaz ilan edilmektedir. Ulusal yaşamınızı serbestçe ve engellenmeden düzenleyin” ifadesiyle, “Rusya Halklarının Hakları Deklarasyonu” ndaki düşünceler ve ilkeler güçlendirilmiştir (Upravlenie delami Sovnarkoma SSSR, 1942). Çağrı, Sovyet hükümetinin, Çarlık yönetiminin uyguladığı baskıcı politikalarla kesin olarak bağlarını kopardığını belirtmiştir. Arşiv kaynaklarında çağrı şu şekilde geçmektedir;

“Devrimci demokrasinin ilan ettiği büyük özgürlük ve halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkelerini hayata geçirerek, ve Türkistan'ın milyonlarca nüfusunun defalarca ifade ettiği iradeye uygun olarak, olağanüstü bölgesel genel Müslüman kongresi, Türkistan'ı Rusya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin özerk bir parçası olarak ilan etmiştir.

Türkistan'ın tüm örgütlü güçleri önünde durmakta olan görevlerin ciddiyetinin ve sorumluluğunun bilincinde olarak, Türkistan'da yaşayan tüm halkların refahını, kültürel gelişimini ve sıkı bir dayanışmayı sağlamaya yönelik olarak, bölgesel kongre, Türkistan Geçici Halk Konseyi'ni seçmiş ve bu Konsey, Türkistan Özerk Hükümeti'ni oluşturmuş, bu hükümete şu görevler verilmiştir:

- En kısa sürede Türkistan Kurucu Meclisi'ni toplamak,*
- Halkı gıda ve temel ihtiyaç maddeleriyle temin etmek için önlemler almak ve bu amaçla Güneydoğu Birliği ile geçici anlaşmalar yapmak,*
- Maliye sistemini oluşturmak,*
- Halk milisini örgütlemek ve bölgemizdeki tüm halkların haklarını korumak için gerekli tüm tedbirleri almak.*

Büyük Rus Devrimi'nin birliği, özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliği ilan eden ilkelerini doğrulayarak, kongre, Türkistan halkını, bölgeyi oluşturan tüm kabileleri ve halkları, şehir ve köy yerel yönetimlerini, siyasi, sosyal ve mesleki kuruluşları ve birlikleri, devlet, sosyal ve özel

tüm kurumları Türkistan halk yönetiminin etrafında birleşmeye çağırarak, kendisine verilen zorlu görevleri yerine getirmesi için yardımcı olmaya davet etmektedir.

Efsanevi bir savaşın çalkantıları altında, evrensel bir ateşin ışığına karşı, dünya halkları özgürlüklerini kazanmak için mücadele etmektedir. İnsan kanıyla sulanmış topraklar, göklerden barış dilemektedir ve yorulmuş insanlık, kanlı kılıcı teslim eder. İnsanlık çılgınlığı, ilahi akıl ile yer değiştirecek ve o gün yakındır ki, beklenen barış yeryüzüne hakim olacak ve dünya halkları, yıkılan hayatlarını yeniden kurma işine başlayacaktır. Tarihin kaderine bağlı olarak, bizim değerli Türkistan'ımız, halkların kanlı çatışmasından uzak kalmaktadır. Şimdi özgürleşen Türkistan, kendi topraklarında efendi olacak ve kendi tarihini yaratacaktır.

Önümüzdeki görevlerin ciddiyetinin ve büyüklüğünün bilincinde olarak, işimizin doğruluğuna derin bir inançla, bizler Tanrı'nın yardımını dileyerek işe başlıyoruz” (Kozybayeva, Sadvokasova & Lebaev, 2018, s. 33).

Ulusal politika alanındaki uygulamaların hayata geçirilmesinde, Halklar Komiserliği (Narcomnats) önemli bir rol oynamıştır. Bu kurum, 26 Ekim 1917'deki II. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin kararına dayanarak, önde gelen Narcomnats'lardan biri olarak kurulmuştur. Organize olarak Narcomnats, çeşitli komiserlikler ve bölümlerden oluşmaktaydı. Bu bölümlerin ortak özelliği, ilişkiler, ajitasyon ve propaganda, istatistikler, genel işler gibi çeşitli masaların bulunması olduğu söylenebilir. Narcomnats'a, İ. V. Stalin başkanlık etmiş ve onunla birlikte, genel işler ve politik, ulusal-devlet, kültürel meseleler konusunda iki yardımcısı bulunmuştur. Eski Rusya İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde değişen koşullar, Sovyet hükümetini, her ulusun özgürce kendi kaderini tayin etme hakkını gerçekleştirirken, ulusal durum ve gelişimi dikkate alarak hareket etmeye zorlamıştır. Örneğin, Ukrayna, Polonya ve Finlandiya'nın bağımsızlıklarının tanınması hemen gerçekleşmişken, diğer Rus halkları, özellikle Türkistan halkları için, ulusal-devlet yapılarının kurulması meselesi daha karmaşık bir şekilde çözülmüştür. 1918 Ocak ayına kadar bu devlet, Rusya Sovyet Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. II. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, eski Rusya'nın devlet sınırlarını ya da ulusal-territoryal yapılarını değiştirmemiştir. Kongre'nin dekrétlerinde (emir) ve Sovyet devletinin ilk yasalarında, her türlü ulusal baskının ortadan kaldırılacağı, tüm ulusların eşit haklara ve egemenliğe sahip olacağı ilan edilmiş ancak devletin üniter mi yoksa federatif mi olacağına dair karar henüz verilmemiştir. II. ve III. Tüm Rusya Sovyetleri Kongreleri arasında, Rusya Sovyet Cumhuriyeti'nin devlet yapısının daha somut bir şekilde tanımlanması gerekliliği doğmuştur. Ülkedeki mevcut durumu göz önünde bulunduran Sovyet hükümeti, Sovyet Rusya'nın federatif temeller üzerine inşa edilmesinin gerekliliği konusunda bir soru ortaya

atmıştır. Sovyet hükümetinin, Aralık 1917'ye ait resmi belgelerinde, ayrı Sovyet cumhuriyetleri arasındaki federatif ilişkilerle ilgili bir tez formüle edilmiştir (Lenin, 1974). Bununla birlikte, Rusya Cumhuriyeti'nin federatif yapısının yasal olarak belirlenmesi, III. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından 12-15 (25-28) Ocak 1918 tarihlerinde yapılmıştır. O dönemdeki somut-tarihsel koşullara bağlı olarak, Sovyet federasyonu çerçevesinde Sovyet özerkliği farklı formlara sahip olabiliyordu. Dar anlamda idari özerklik (özerk bölge) ile daha geniş bir siyasi özerklik (özerk cumhuriyet) mevcuttu. Hükümet, Sovyet Rusya'nın sadece herhangi bir özerkliğe ve herhangi bir federasyona değil, kesin bir sınıfsal anlam taşıyan Sovyet özerkliğine ve federasyonuna ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Böylece, 8 Ocak 1918'de Kazan'da II. Tüm Rusya Müslüman Askeri Kongresi açılmış, bu kongrede ana mesele olarak İdel-Ural Cumhuriyeti'nin kurulması tartışılmıştır. Yeni devletin kurulması 1 Mart 1918'e planlanmış olsa da, bu gerçekleşmemiştir. Sebebi, Müslüman nüfusun girişimi engellenmiş ve Kongre'nin en aktif delegeleri tutuklanmıştır. Bununla birlikte, I. Tüm Rusya Müslüman Kongresi'nde seçilen tüm organlar feshedilmiştir (Gusterin, 2010).

3. Kokand Özerkliği ve Türkistan Komitesi

Türkistan'da burjuva özerkliğinin oluşturulması girişimi, “Kokand Özerkliği”nin ortaya çıkmasıyla kendini göstermiştir. Kokand Özerkliği, IV. Olağanüstü Bölgesel Müslüman Kongresi tarafından 26-29 Kasım (9-12 Aralık) 1917'de Kokand'da ilan edilmiştir. Türkistan “Şûrâ-i İslâm” ve din adamlarının “Şûrâ-i Ulemâ” adlı milliyetçi organizasyonları, ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı sloganı ile Türkistan'ın özerklik oluşturma programını sunmuşlardır. Türkistan'da Sovyet iktidarının ortadan kaldırılması, Türkistan'ın Sovyet Rusya'dan ayrılması, devrimci örgütlerin bastırılması, feodal-baylık toprak mülkiyetinin korunması, Şeriat'ın yeniden tesis edilmesi, Kokand Hanlığı'nın yeniden kurulması ve Müslümanların Pan-Türkizm bayrağı altında birleşmesi hususunda anlaşmaya varıldığı söylenebilir (Abashin, 2012). Kongre, “Türkistan Geçici Sovyeti” ve “Türkistan Özerk Hükümeti”ni seçmiştir. Kokand Özerkliği, Buhara Emirliği ve Hive Hanlığı'nın komutanı Ataman Dutov ile Kazak milliyetçileri “Alaş Orda” ile bağlantı kurarak, Sovyetlere karşı ortak eylem yapma konusunda anlaşmaya varmıştır. Dahası, Kokand Özerkliği, Sovyet Türkistan'ın Sovyet Halk Komiserleri Konseyi'nden tüm iktidarı kendilerine devretmesini talep etmiştir. Ocak 1918 sonlarında, “Kokandlı özerklikçiler” açık bir silahlı mücadeleye başlamıştır. Şubat 1918'de Kızıl Muhafız birlikleri, “Kokandlı özerklikçilerin” silahlı güçlerini yenilgiye uğratmıştır. “Kokand Özerkliği” liderlerinin bir kısmı tutuklanmış, diğerleri ise kaçmıştır. Türkistan'daki koşullar göz önüne alındığında, Bolşevikler için uygun çözümün, Sovyet Rusya (RSFSR) içinde çok uluslu

özerk bir Sovyet Cumhuriyeti kurmak olduğu söylenebilir. Ocak 1918’de yapılan IV. Bölgesel Sovyetler Kongresi, Türkistan’ın Sovyet özerkliğine ilişkin meseleyi çözmemiştir. Kongrede, Menşevik-Enternasyonalistler ve sol sosyalist devrimciler, “Kokand Özerkliği”ni desteklemişlerdir. Bununla birlikte, sol sosyalist devrimci İvan Nikitich Smirnov, Türkistan’da Sovyet özerkliği kurulmasına karşı çıkarak, “Türk halkı buna hazır değildir” şeklinde bir görüş belirtmiştir (Tursunov, 1971; Yalçinkaya, 1994). Kongrede konuşan Türkistanlı Bolşeviklerden biri olan Tobolin İ., bölgede özerklik için hazırlık çalışmalarının başladığını vurgulamıştır. Ancak o, “özerkliğin ilk şartı, Rus askerlerinin bölgeden çıkarılması olacaktır” demiştir (Kotyukova, 2024, s.38).

Kokand’da “Burjuva özerkçilerinin” hükümetinin kurulması, Türkistan’da Sovyet özerkliği kurulması meselesinin çözülmesine hız kazandırmıştır. Mevcut koşullarda, özellikle Rusya’daki merkezi Sovyet hükümetinden acil yardımın sağlanması büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bunun üzerine, Ulusal İşler Halk Komiserliği, Türkistan Sovyetlerine, Orenburg, Verniy, Kazan ve Ufa Sovyetlerine bir telgraf göndererek, Sovyet hükümetinin ulusal politika temelinde gerçekleştirilmesi gerekenler hakkında önerilerde bulunmuştur (Narodnyy komissariat po delam natsional'nostey, 1920). Türkistan’a merkezi Sovyet Rusya bölgelerinden yöneticiler ve iş gücü gönderilmiş, aynı zamanda bölgeye ekonomik ve idari destek sağlanmıştır. Bu doğrultuda, RSFSR Sovyet Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom) Türkistan’ın pamuk üretimi ve pamuk sanayii ihtiyaçları için 752 milyon ruble tahsis etmiştir. RSFSR Sovnarkom’unun tavsiyeleri doğrultusunda, Rusya’nın Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi (VSNKh) Türkistan’a bir dizi tekstil fabrikasının taşınmasını kararlaştırmıştır. Türkistan’ın acil ihtiyaçları ve sulama sistemlerinin yeniden inşa edilmesi ve genişletilmesi gerekliliği göz önünde bulundurularak, 17 Mayıs 1918’de Sovnarkom, Türkistan’da sulama çalışmaları için 50 milyon ruble tahsis edilmesine dair bir kararnameyi imzalamıştır. Bu fon, Goloştan Ovası’nda 500.000 dekar alanın sulanması, Dalverzin Ovası’ndaki sulama altyapısının sağlanması, Uç-Kurgan Ovası’nda 10.000 dekar sulama yapılması ve Çu Nehri vadisindeki sulama sistemlerinin tamamlanması için tahsis edilmiştir (Lenin, 1960).

Sivil savaşın başladığı bir dönemde, Türkistan’a üç “irrigasyon konvoyu” gönderilmiş, bu konvoylar jeolojik keşif ve projelendirme çalışmaları için gerekli makineler, ekipmanlar ve envanterle donatılmıştır. 20 Nisan 1918’de Taşkent’te, Türkistan bölgesel Sovyetler Kongresi’nin V. oturumu yapılmıştır. Kongre delegeleri arasında 86 Bolşevik, 70 sol sosyalist devrimci (sol sosyalist), 17 menşevik-enternasyonalist ve çok sayıda partisiz delegeler yer almıştır. Kongrenin temel gündem maddesi, Türkistan’ın özerkliği olmuştur. Sovnarkom

RSFSR'ye gönderilen selamlaşma telgrafında, kongre Sovyet hükümetine, “tüm devrimci sloganların kararlılıkla ve değişmeden burada, Türkistan bölgesinde de hayata geçirileceği”ni taahhüt etmiştir (Kotyukova, 2024, s.39). 30 Nisan 1918'de V. Bölgesel Sovyetler Kongresi, Türkistan Sovyet Cumhuriyeti'nin RSFSR içinde kurulmasına dair bir karar almıştır. Kongrenin onayladığı “Tüzük”te, Türkistan Cumhuriyeti'nin özerk olarak yönetileceği ve faaliyetlerini Merkezi hükümetle koordine edeceği vurgulanmıştır. Ertesi gün, 1 Mayıs 1918 akşamı, kongrenin resmi kapanış oturumu gerçekleştirilmiştir. Sovyet hükümetinin olağanüstü komiseri Kobozhev P.A., Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (TÖSSC) Merkez Yürütme Komitesinin başkanlığına seçilmiş olup, 'Türkistan Sovyet Federatif Cumhuriyeti Hakkında Tüzük'ü ilan etmiştir . Bununla birlikte, bu dönemde Bolşeviklerin politikası belirgin şekilde pro-Müslüman bir karakter taşımaktadır. Örneğin, Temmuz 1918'de Türkistan Komünistlerinin I. Kongresi'nde, Müslüman işçi sınıfı arasında yapılacak çalışmalar özel olarak tartışılmıştır. Aynı dönemde, Temmuz 1918'de, Türkistan'daki Sovyet devlet yapısının gelişimini geçici olarak kesintiye uğratan olaylar başlamıştır. Hazar Denizi'nin ötesinde, Zakaspiya bölgesinde karşı-devrimci bir isyan patlak vermiş ve iktidar, sağcı sosyalist devrimci Fyodor Adrianoviç Funtikov'un başkanlık ettiği Geçici İcra Komitesi'nin eline geçmiştir. Bu arada, Türkistan'ın kuzey-batısında Orenburg Cephesi ortaya çıkmıştır. Orenburg Kazakları'nın Sovyet yönetimine karşı çıkması sonucu, Dutov Alexander Ilyich'in liderliğinde bu cephe kurulmuştur. Semireçye bölgesinde (Günümüzde Kazakistan içerisinde), subay sınıfının anti-Sovyet isyanı sonucu Kuzey Semireçen Cephesi oluşturulmuştur. Bununla birlikte, Fergana Vadisi'nde de basmaçılar ayaklanmıştır (Bol'shaia sovetskaia entsiklopediia, 1977).

Bu durum, Sovyet hükümetinin Müslümanlara yönelik özel bir tutum sergilemesine yol açmıştır. Ekim 1918'de, V.I. Lenin'in girişimiyle, Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) (RKPb) Müslüman Organizasyonları Merkezi Bürosu (Müslümbüro) kurulmuştur (Sekizinci Rusya Komünist Partisi Kongresi(VIII s'yez RKPb), 1959). Bu büro, Rusya genelinde Müslüman komünistler arasında organizasyonel, politik, propagandist ve ajitatif çalışmalar yapmak için özel bir yapı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Müslümbüro'nun ilk faaliyetlerinden biri, yerli halklardan temsilcilerden oluşan tüm parti örgütlerini kayda geçirmektir. 1919 baharına gelindiğinde, Müslümbüro, 108 organizasyonu kayıt almıştır (Turkestanskaya kraevaya konferentsiya musul'manskikh organizatsiy, 1922). Aynı dönemde, Kasım 1918'de, RKP(b) (Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler)) Merkez Komitesinin girişimiyle, Doğu halklarının komünist organizasyonlarının I. Tüm Rusya Kongresi toplandı ve bu kongrede, bu organizasyonların merkezi bürosu kurulmuştur . 20 Kasım'da ise, L.D. Troçki'nin 276 numaralı

kararnamesiyle, M. Sultan-Galiyev'in başkanlığında Merkezi Müslüman Askeri Komite kurulmuştur. Bu tür bir politika, kesinlikle Müslüman nüfus üzerinde etkili olmuş ve iç savaşın cephelerinde Sovyet tarafına destek sağlanmasına katkı sunmuştur. Araştırmacı Ed. Carr'ın belirttiği gibi, *“Rus olmayan bölgelerde, 'beyazlar'ın, Rus İmparatorluğu'nun birliğini yeniden kurma kararlılığı, Rus olmayan unsurların tam politik ve kültürel boyun eğdirilmesi geleneğiyle, Sovyetlerin sınırsız ulusal self-determinasyon vaatleri arasındaki keskin kontrast, oldukça karamsar bir fark oluştuyordu”* (Carr, 1990, s. 260–261).

Komitenin üyeleri arasında;

“- A. Bökeyhan (*Geçici Hükümetin Turgay bölgesindeki komiseri*),

-M.T. Tınışpaev (*Geçici Hükümetin Semireçye bölgesindeki komiseri*),

S.N. Maksudov, V.S. Yelpatyevskiy, A.L. Lipovskiy, P.I. Preobrazhenskiy, O.A. Şkapskiy ve A.A. Davletşin (*Geçici Hükümetin Hivin Hanlığı'ndaki askeri komiseri*) yer almaktaydı. İlk Türkkomite üyeleri arasında yerel kökenli olanlar da bulunuyordu:

- Muhammedcan Tınışpaev (*Semireçye bölgesinin yerli halkından olup II. Devlet Duması'nda temsilci olarak görev yapmıştı*),

- Orest Şkapskiy (*Taşkent doğumlu, Rus Coğrafya Derneği'nin aktif üyesi, bölgedeki yerleşim hattında görev yapmıştı*),

-Aleksandr Lipovskiy (*Taşkent doğumlu, Petrograd'daki okullardan birinin müdürüydü*)” (Kotyukova, 2024, s.23) .

Türkkomite'nin başkanlığına, eski Devlet Duması üyesi ve İçişleri Bakanlığı'nın kadeti olan N.N. Şkapskin atanmıştır. Bu seçim rastgele değildi, çünkü 1905 devriminden sonra kadetler, Turkistan'da önemli bir pozisyona sahipti. Kadetlerin politik görüşleri, A. N. Bökeyhanov, M. T. Tınışpaev ve S. N. Maksudov gibi eski Devlet Duması üyeleriyle paralel olduğu söylenebilir. (Kotyukova, 2024).

Türkkomite üyeleri, görev alanlarını kendileri arasında paylaşmışlardır: Lipovskiy ve Maksudov eğitim ve dini meselelerle; Preobrazhenskiy ve Davletşin Buhara ve Hiva sorunlarıyla; Şkapskiy, Tınışpaev ve Bökeyhan, Semireçye sorunlarını ; Yelpatyevskiy, Preobrazhenskiy ve Şkapskin ise ticaret, sanayi ve toprak düzenlemeleriyle ilgilenecekleri dile getirilmiştir. Komite üyeleri, bölgede yönetimin “aşağıdan yukarıya” inşa edilmesini ve Türkistan Komitesi'nin, yerel halkla işbirliği yapan bir tür bakanlık olması gerektiği savunulmuştur. Komite üyeleri, aynı zamanda yerel yönetici ve vali yetkilerine sahiptiler. Türkkomite'nin önünde bir diğer önemli görev de Kurucu Meclis seçimlerinin düzenlenmesiydi. 12 Nisan 1917'de, Şkapskin, Taşkent'teki Eyalet İcra Komiteleri

Kongresi'nde yaptığı konuşmasında, işlerin iyi gitmesi durumunda, Kurucu Meclis seçimlerinin Ağustos ayı sonu veya Eylül başında yapılmasının öngörüldüğünü belirtmiştir. Şkapskin, Geçici Hükümetin, halk desteğine dayandığını ve bu desteğin ne kadar çabuk elde edilirse, hükümetin gücünün o kadar sağlam olacağını vurgulamıştır (Kotyukova, 2024). Aynı gün içerisinde (12 Nisan 1917). “M.Tınışpaev'den A. Bukeyhanov'a, Oryenburgdagi Kazakların Davranış Hattına Dair Mektup” yazılmıştır;

“Sevgili Alihan ağabey!

12 Nisan'da Türkistan Komitesi üyeleri Şkapskin ve diğerlerini bekliyorum. Komite üyelerinden Davletşin'i ve Şkapski'yi (arkadaşım ve dostum) çok iyi tanıyorum. Maksutov'u da tanıyorum (...benim adresim Taşkent, Dolinskaya 19) A. Kütübarov'a da bana iletmesi için söylemiştim.

Mustafa, Orenburg'daki Kırgızların tutumunu ve bizim pozisyonumuzu anlattı. Pozisyonlarımızın tamamen aynı olması beni çok sevindirdi. Hatta Orenburg'a gidip, kendi adımlarımızı sizin kararlarınızla uyumlu hale getirmemiz gerekirdi, fakat neyse ki, sizinle tamamen aynı görüşte olmam benim için bir mutluluk kaynağı.

Şu anda bölgesel delegelerin yürütme komitelerinden toplanan kongre sürüyor. Kırgızlar kendi kongrelerini henüz yapamadılar, fakat bu kongre de şu anda bu kongreden hemen sonra, yani 15-16 Nisan tarihlerinde yapılacaktır.

Sizin tüm Mukhamejan [Tınışpaev]

Sıkıca öpüyorum” (Kozybayeva, Sadvokasova & Lebaev, 2018, s.33).

Türkistan'ın Sovyet özerkliği, RSFSR'deki ilk ulusal idari-territoryal oluşum olduğunu söylemek mümkündür. Bu, diğer daha sonra kurulan Sovyet özerk cumhuriyetlerinden farklı özellikler taşıyan bir yapı olduğu söylenebilir. Bu, Sovyet bölgesel özerkliğine dayalı bir federasyonla, bağımsız cumhuriyetlerle yapılan anlaşmalara dayalı bir federasyon arasında bir geçiş aşamasıdır. Bireysel ulusal gruplar veya ulusal azınlıklar, kompakt bir çoğunluğun içinde yer alabilir. Ancak Türkistan için durum farklıydı: burada nüfusun milli yapısında mutlak bir homojenlik yoktu; aynı zamanda, bir ulusun kompakt bir çoğunluğu da bulunmuyordu. Bu nedenle, Türkistan, diğer cumhuriyetlerden farklı olarak, Türkmenler, Özbekler, Tacikler, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar ve diğerleri gibi pek çok ulusu barındıran bir çokuluslu cumhuriyet halindeydi. Türkistan'ın hiçbir halkı, bölgedeki nüfusun çoğunluğunu oluşturamamaktaydı.

4. Bolşevikler: Devrimin Sahnesine Çıkışı veya Türkistan Geçici Hükümeti Komitesinin Sonu

Bolşevikler, Türkistan için nispeten yeni bir siyasi güç olduğu söylenebilir. Çoğunluğu, Şubat devrimi sonrası bölgeye gelmişti. Yerel koşullara pek hâkim olmasalar da, son derece tutkulu bir şekilde ve hedeflerini açıkça belirleyerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

11 Eylül 1917'de Taşkent'te bölgesel demokratik örgütlerin bir toplantısı yapılmıştır. Bolşevikler, bu toplantıyı Devrimci Komite olarak ilan etmeyi ve ona tüm iktidarı devretmeyi önermişlerdir. Ancak önerileri, 11'e karşı 6 oyla reddedilmiştir (Ismoil, 1991). Bolşevikler, bu karara itiraz ederek toplantıyı terk etmiş ve Taşkent Sovyeti İcra Komitesi'ne katılmışlardır. Burada, yeniden bir Devrimci Komite (Revkom) kurma önerisini sunmuşlardır. Bu kez, sağcı Sosyalist Devrimciler toplantıyı terk etmişlerdir. Onların ayrılmasının ardından, Taşkent Sovyeti İcra Komitesi, Bolşeviklerin önerisini kabul etmiştir. Bu öneri, tüm iktidarın Sovyetlere devredilmesi, bir Devrimci Komite kurulması ve şehir genelinde büyük bir gösteri düzenlenmesi talimatını içermektedir (Kotyukova, 2024, s. 35). Sağcı Sosyalist Devrimciler, General Çerkes'e başvurarak, İcra Komitesinin aldığı kararı bildirdiler. Bunun üzerine, Türkistan Komitesi acil olarak mitinglerin yasaklanması yönünde bir karar almıştır. Bununla birlikte, 12 Eylül'de Bolşevikler, Taşkent'te 6 bin kişilik bir işçi ve asker mitingi düzenlemeyi başarmışlardır.

Mitingde, üç öneri gündeme gelmiştir: sağcı Sosyalist Devrimcilerin, Menşeviklerin ve Bolşeviklerin önerileri. Mitingde yapılan oylamada, Bolşeviklerin önerisi kabul edilmiştir. Bolşeviklerin önerisi, şunları içermektedir:

- Acil olarak temel ihtiyaç maddeleri ve gıda ürünlerinin kamulaştırılması,
- Üretim ve gıda dağıtımında işçi denetiminin sağlanması,
- Toprağın bedelsiz olarak köylülerin eline verilmesi,
- Fabrika ve atölyelerin Sovyetlerin, sendikaların ve fabrika komitelerinin izni olmadan kapanmasının yasaklanması,
- Tüm iktidarın Sovyetlere devredilmesi.

Bu olaylar, Türkistan'da Bolşeviklerin güç kazandığının ve halkın Sovyetlere yöneldiğinin bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak aynı zamanda, Bolşeviklerin ve diğer siyasi grupların arasındaki çatışmaların giderek derinleştiğinin de bir işaretiydi (Muminov, 1974). Taşkent Sovyeti, şehre atanan Geçici Hükümet temsilcilerini görevden alarak ve bölgesel işçi ve asker Sovyeti üyelerini tutuklayarak, tüm Türkistan'da iktidarı ele geçirmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede, 14 kişilik bir Geçici Devrimci Komite

(Revkoma) kurulmuştur. Komite, beş Bolşevikten, iki Menşevikten, beş sağcı Sosyalist Devrimciden ve iki anarşistten oluşmaktaydı. Bu komitenin liderliğinde, açıkça bir devlet darbesi girişimi başlatılmıştır. General Çerkes, Taşkent'teki mitingi dağıtmak için askeri birimler göndermiştir. Bununla birlikte askerler ona karşı gelmiş ve verilen emirleri yerine getirmeyi reddetmiştir. Aynı gün akşamı, Türkistan Komitesi ve General Çerkes, bölgesel işçi ve asker Sovyeti temsilcileriyle acil bir toplantı düzenlemiştir. General Çerkes, Devrimci Komite üyelerinin derhal tutuklanmasını önermiş, ancak kendisi Devrimci Komite tarafından tutuklanmıştır. 13 Eylül'de, bölgesel Sovyet ve Kırgız Sovyet temsilcileri birleşerek bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda, Devrimci Komite ve İcra Komitesinin meşruiyeti reddedilmiş ve bu konuda halkı bilgilendiren bir bildiri yayımlanmıştır. Bunun üzerine, Taşkent Sovyeti İcra Komitesi, bölgesel Sovyet liderlerini görevden almıştır. Ertesi gün (14 Eylül), bu liderler, birçok asker ve memurun toplandığı Skobelev (günümüzdeki Fergana) kentine kaçmışlardır. 14 Eylül'de, Türkistan Komitesi Başkanı Nalyvkin, Petrograd'a bir telgraf göndererek Taşkent'e silahlı yardım talep etmiştir. 16 Eylül'de Kerenskiy'den gelen telgrafta şu ifadeler yer almıştır: *“Taşkent Sovyetinin Türkistan'daki merkezi hükümetin iktidarını sarsma girişimi açıkça karşıdevrimci bir tutumdur ve isyan olarak kabul edilecektir; bu durumun tüm sonuçları olacaktır”* (Kerenskiy, 1917, s.1). Aynı gün, Nalyvkin tutuklanmıştır. Taşkent Askeri Okulu ve Subay Okulu'ndan genç subaylar, Nalyvkin'e destek vermek için harekete geçmişlerdir. Sonuç olarak, büyük baskılar sonucunda Nalyvkin, Geçici Hükümete yazdığı raporun yanlış olduğunu kabul etmiş ve Taşkent'teki olayları “yanıltıcı bir şekilde” aktardığını belirtmiştir. 17 Eylül 1917'de, Taşkent'teki işçi ve asker Sovyetinin İcra Komitesi ile Nalyvkin arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca, Nalyvkin, General Koroviçenko'ya Taşkent'e yapılacak askeri operasyonu iptal etmesi için telgraf çekmiştir. Buna karşılık, Bolşevikler, hükümete karşı yürütülen protestoları durdurmayı kabul etmiş, ancak hemen ardından verdikleri sözleri bozarak eylemlerine devam etmişlerdir. Bunun üzerine, Nalyvkin de kendi sözünü tutmamaya karar vermiş ve verilen anlaşmayı yerine getirmemiştir (Flygin, 2017). Başka bir anlatıma göre ise, Rusya İmparatorluğu'nun Dışişleri Bakanlığı'nın 3. Politik Bölümünün başkanı V. O. Fon Klemma'nın anılarında, Bolşeviklerin Nalyvkin'in arabasını durdurup ona Sovyet'e bazı yönetim yetkilerini devretmesi için baskı yaptıkları yazmaktadır. Nalyvkin, tüm bu talepleri kabul etmiş, ancak yalnızca Sovyet'in onu ordu komutanı olarak tanıyacağı şart koyulmuştur (Klemma, 2004, s. 17-18). Bu görevi, General Çerkes'in hastalanmasının ardından üstlenmiştir. Bolşeviklerin baskısıyla imzaladığı anlaşma, Türkistan Komitesi'nde yapılan acil bir toplantıda tartışılmıştır. Şendrikov'un başkanlık ettiği bu toplantıda, komite üyeleri, birkaç kişinin iktidarı

devirmeyi amaçladığına inanarak, onlarla hiçbir anlaşma yapılmaması gerektiğine karar vermiştir. Fon Klemma'nın anılarında, Nalyvkin'in yaptığı hatayı fark ettiği ve “demagogların onun imzaladığı taahhüdü yayımlayarak, bu yaşlı ve iyi kalpli adamı gazete sayfalarında acımasızca alaya aldıklarını” belirttiği aktarılmaktadır. Bu aynı kişiler, Nalyvkin'in Türkistan Komitesi başkanlığına atanması için daha önce merkezi hükümete baskı yapmışlardır (Klemma, 2004). 20 Eylül 1917'de, Nalyvkin, bölgesel ve ilçe komiserlerine, bölgedeki askeri garnizonların komutanlarına hitaben, Taşkent'teki Eylül olaylarını “karşıdevrimci” olarak nitelendirmiştir (O'zbekiston Respublikasi Milliy Arxivi, Fon.3., list.2., dos. 509., s.18–19). 21 Eylül'de Taşkent Sovyeti'nde bir karar alınmıştır. Bu kararda Nalyvkin'in eylemleri kınanmış ve Türkkomite'ye tamamen güvensizlik duyulmuş, Nalyvkin'in istifası talep edilmiştir (Petrogradskiy Sovet rabochikh i soldatskikh deputatov v 1917 godu, 2003). Kerenkiy'e gönderilen telgraflardan, durumun düzelmediği açıkça görülmektedir. Bunun sonucunda, Türkistan'da düzeni sağlamak için General Koroviçenko komutasındaki ordu gönderilmiştir. 24 Eylül'de Taşkent'e ulaşan bu birlikler, Koroviçenko'yu Türkistan bölgesinin yönetimi için Geçici Hükümetin Genel Komiseri olarak atamıştır. Nalyvkin'in istifasının ardından, Türkistan askeri bölgesinin komutanı olarak da Koroviçenko göreve getirilmiştir. 25 Ekim 1917'de, Taşkent'te Bolşevikler ve Taşkent Sovyeti İcra Komitesi üyeleri arasında bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda, Taşkent'teki silahlı ayaklanmanın başlatılması kararı alınmıştır. Ancak Bolşevikler, harekete geçmeden önce, 27 Ekim gecesi General Koroviçenko, toplantının yapıldığı binayı kuşatma emri vermiş ve tutuklamalar yapılmıştır. 28 Ekim sabahı, Taşkent'te, Türkkomite ordusunun Koroviçenko komutasında ve Taşkent garnizonu ile demir yolu işçileri arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Koroviçenko bu çatışmalarda mağlup olmuş ve tutuklanmıştır. 31 Ekim akşamına kadar şehir tamamen devrimci askerler ve işçiler tarafından kontrol altına alınmıştır. 1 Kasım sabahı, devrimci birlikler Taşkent Kalesi'ne saldırarak Geçici Hükümetin destekçilerini tutuklamışlardır. Aynı zamanda toplu tutuklamalar yapılmıştır. Taşkent'te Sovyet yönetimi kurulmuştur. Eski Türkkomite başkanı Nalyvkin, yasadışı bir konumda yaşamaya başladı. Bir olayın katılımcılarından birinin anılarına göre, Taşkent'teki bu darbe “*tamamlanmış ve tüm bölge tarafından sessizce kabul edilmiştir*” (Belov, 1963, s. 386).

Bununla birlikte yerel Müslüman siyasi örgütleri, Türkkomite'nin devrilmesine olumsuz bir tutum sergilemişlerdir. 2 Kasım 1917'de, tüm demokratik organizasyonların katıldığı bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda, Türkkomite'yi değiştirecek geçici bir bölgesel yönetim kurulması kararlaştırılmıştır (Buldakov, 2010]. Böylelikle Nisan 1917'den Kasım 1917 tarihine kadar olan süreç ele alınmış bulunmaktadır. Kokand'da ortaya çıkan olayların 1918 yılına kadar

devam ettiği dile getirmek gerekir. Türkistan Komitesi, Türkistan SSC'nin temelini oluşturduğunu söylemekte mümkündür.

Sonuç

Türkistan Komitesi'nin 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Türkistan'daki rolü, bölgedeki idari reform çabaları, yerel halkların beklentileri ve Sovyet yönetiminin merkeziyetçi politikaları arasındaki gerilimle şekillenmiştir. Bu süreç, bölgedeki etnodemografik dinamiklerin yanı sıra, kültürel kimlik ve siyasi bağımsızlık taleplerini de derinden etkilemiştir. Komitenin reform girişimleri, dönemin çalkantılı siyasi atmosferinde yerel halkın taleplerini karşılamada yetersiz kalmış ve hem kısa hem de uzun vadede önemli sonuçlar doğurmuştur.

Birinci olarak, Türkistan Komitesi'nin başarısızlıkları, Sovyet yönetiminin bölgedeki otoritesini güçlendirirken, aynı zamanda yerel halkın ulusal kimlik bilincinin yeniden şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Komite, halkın yönetime katılımını ve kültürel kimliğin korunmasını hedeflemiş olsa da, Bolşeviklerin otoriterleşen merkeziyetçi politikaları bu çabaları etkisiz kılmıştır. Kokand Özerkliği'nin askeri güçle bastırılması gibi olaylar, ulusal bağımsızlık hareketlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermiş, halkın Sovyet yönetimine yönelik güvenini sarsmış ve şüphelerini artırmıştır. Bu durum, Sovyet yönetiminin bölgeye daha baskıcı bir şekilde yerleşmesine yol açmış, ancak bu baskı, halkın kendi kimliğini savunma bilincini de güçlendirerek ilerleyen yıllarda milliyetçi hareketlerin canlanmasına zemin hazırlamıştır.

İkinci olarak, Sovyetlerin özerklik ve dil politikaları, eğitim sistemindeki reformlar ve kültürel dönüşümler, uzun vadede Türkistan'ın sosyal ve kültürel yapısında derin değişimlere yol açmıştır. Sovyet yönetimi bu değişiklikleri modernleşme adına gerçekleştirse de, yerel halkların geleneksel değerlerini ve kültürel bağımsızlıklarını göz ardı etmiştir. Bu durum, özellikle Kazaklar, Kırgızlar ve Özbekler gibi etnik gruplar arasında milli kimlik bilincinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bölgenin demografik yapısını değiştiren nüfus politikaları ve göç hareketleri de, bağımsızlık sonrası dönemde etnik kimliklerin yeniden tanımlanmasına zemin hazırlayan bölgesel gerilimlere yol açmıştır.

Bu çalışma, literatürde genellikle merkezi hükümet kararlarının vurgulandığı araştırmalara ek olarak, yerel dinamiklerin ve etnik grupların süreç üzerindeki belirleyici rolünü göstermektedir. Araştırma, Türkistan Komitesi'nin, Sovyetleşme süreci ve ulusal bağımsızlık hareketleri arasındaki gerilimleri anlamak açısından kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yalnızca tarihi bir dönemi aydınlatmakla kalmayıp, aynı zamanda modern Türkistan'ın siyasi ve kültürel dinamiklerini anlamaya yönelik değerli ipuçları

sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkistan Komitesi'nin faaliyetlerini incelemek, dönemin siyasi ve idari reformlarının yanı sıra, bu reformların günümüzdeki etkilerini anlamak için de büyük önem taşımaktadır. Komitenin başarısızlıklarının ve Sovyet politikalarının bölgedeki kültürel, etnik ve sosyal dinamikler üzerindeki etkisi, Türkistan'ın modern tarihinin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

Abashin, S. (2012, August 16). Natsional'noe razmezhevaniie v Ferganskoi doline: kak vse nachinalos'. *Islam v Sodruzhestve Nezavisimyykh Gosudarstv*. <https://idmedina.ru/books/islamic/?4695>. (In Russian).

Akademiya nauk SSSR, Institut istorii. (1967). *Pobeda Sovetskoy vlasti v Sredney Azii i Kazakhstane*. Fan. (In Russian).

Bochkareva, I. B. (2018). Avtonomistskoye dvizhenie v Turkestane v period revolyutsiy 1917 goda. *Izvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta*, 21(5), 55–72. (In Russian).

Bochkareva, I. B. (2019). Vlast' v Turkestane nakanye i posle Oktyabr'skoy revolyutsii. *Society and Security Insights*, 22(4), 101–120. (In Russian).

Bochkareva, I. B., & Lysenko, Yu. A. (2019). 'Natsional'nyy vopros' i stanovlenie sovetskoy vlasti v Turkestane (1917–1921 gg.). *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, 17(3), 88–106. (In Russian).

Bol'shaia sovetskaia entsiklopediia. (1977). *Tom 26: Tikhokhodki – Ul'ianovo* (A. M. Prokhorov, Ed.). Sovetskaia entsiklopediia. (In Russian).

Buldakov, V. P. (2010). *Khaos i etnos: Etnicheskie konflikty v Rossii, 1917–1918 gg.: usloviya vozniknoveniya, khronika, kommentariy, analiz*. Novyy Khronograf. (In Russian).

Carr, E. H. (1990). *Istoriya Sovetskoy Rossii, 1. kniga, 1–2. toma*. Progress. (In Russian).

Dzhumaev, A. B. (2017). Skazhite, a Lenin eshche vernetsya? K istorii Oktyabr'skoy revolyutsii v Sredney Azii: nabroski i razmyshleniya s neizbezhnymi ekskursami v sovremennost'. *Druzhba narodov*, (10), 213–224. (In Russian).

Flygin, Y. S. (2017). *Vladimir Nalivkin: orientalist, pedagog, administrator: [nauchno-biograficheskiy ocherk]* (71 p.). Muharrir nashriyoti. (In Russian).

Gulyakov, A. D., & Salomatin, A. Y. (2024). Uchastie v protsesse federalizatsii vostochnykh i yugo-vostochnykh territoriy postsamoderzhavnoy Rossii (istoriko-gosudarstvedcheskiy analiz). *Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Povolzhsky region. Obshchestvennye nauki*, 35(6), 58–74. (In Russian).

Gusterin, P. V. (2010). Politika Sovetskogo gosudarstva na musul'manskom Vostoke v 1917–1921 gg. *Voprosy istorii*, (1), 92–100. (In Russian).

Institut istorii partii pri TsK KP Uzbekistana. (1959). *Ocherki istorii Kommunisticheskoy partii Turkestana (1958–1964)*. Gosizdat UzSSR. (In Russian).

Iskhakov, S. M. (Ed.). (2019). *Velikaya rossiyskaya revolyutsiya 1917 goda i musulmanskiye dvizheniya: Sbornik dokumentov i materialov*. Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences; Center for Humanitarian Initiatives. (In Russian).

Ismoil, H. (1991). Turkiston 1917 yilda. *O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasi*. (In Uzbek). Istoriya Uzbekskoy SSR. (1974). *S drevneyshikh vremen do nashikh dney* (Pod red. akad. I. M. Muminova; AN AzSSR, Institut istorii). Fan. (In Russian).

Kerenskiy, A. F. (1917, 16 sentyabrya). Telegramma ministra-predsedatelya iz Petrograda v Tashkent. [Original'naya telegramma]. (In Russian).

Klemma, F. (2004). Ocherk revolyutsionnykh sobytii v russkoy Sredney Azii [publikatsiya V. L. Genisa]. *Voprosy istorii*, 12, 17–18. (In Russian).

Koshhanov, B. A. (2016). Osobennosti i otlichiya grazhdanskoy voyny v Turkestane i Karakalpakstane. *Uchenye zapiski Khujandskogo gosudarstvennogo universiteta im. akademika B. Gafurova. Gumanitarnye nauki*, 11(4), 27–34. (In Russian).

Kotyukova, T. V. (2024). Turkestanskiy komitet Vremennogo pravitel'stva: posledniy akkord imperii ili pervyy akkord Sovetskoy vlasti. *Istoriya*, 94(47), 22–40. <https://doi.org/10.31249/hist/2024.04.02>. (In Russian).

Kozybayeva, M. M., Sadvokasova, Z. T., & Lebaev, F. R. (2018). *Alash v istorii gosudarstvennosti Kazakhstana: Idei, sud'by, nasledie [Alash in the history of the statehood of Kazakhstan: Ideas, fates, legacy]*. TOO “Litera-M”. (In Russian).

Lenin, V. I. (1960). *O Sredney Azii i Kazakhstane*. Gosizdat UzSSR. (In Russian).

Lenin, V. I. (1974). *Polnoe sobranie sochineniy* (Izдание pyatoye). Politizdat. (In Russian).

Masalskiy, V. I. (1913). *Turkestanskiy kray Rossii* (Pod redaktsiyey Semenova-Tyan'-Shanskogo, t. XIX). Izdanie A. F. Devriena. (In Russian).

Narodnyy komissariat po delam natsional'nostey. (1920). *Politika sovetskoy vlasti po natsional'nym delam za tri goda: 1917-XI-1920*. Gosudarstvennoe izdatel'stvo. (In Russian).

Obrashchenie II Vserossiyskogo s'ezda Sovetov 25 oktyabrya (7 noyabrya) 1917 g. «Rabochim, soldatam i krest'yanam!». (1917, 27 oktyabrya). *Izvestiya VCIK*. (In Russian).

O'zbekiston Respublikasi Milliy Arxivi, Fon.3., list.2., 509 numaralı dosya. (In Uzbek).

Petrogradskiy Sovet rabochikh i soldatskikh deputatov v 1917 godu: Protokoly, stenogrammy i otchety, rezolyutsii i postanovleniya obshchikh sobraniy, sobraniy sektsiy, zasedaniy Ispolnitel'nogo komiteta, Byuro Ispolnitel'nogo komiteta i fraktsiy (27 fevralya — 25 oktyabrya 1917 goda). (2003). *Tom 4 (3 iyulya — 25 oktyabrya 1917 goda)*. ROSSPEN. (In Russian).

Razmakhov, K. E. (2013). Sozdanie Sovetskoy avtonomii i pervogo natsional'nogo administrativno-territorial'nogo obrazovaniya v Turkestane. *Vestnik Moskovskogo Universiteta MVD Rossii*, 7(2), 45–60. (In Russian).

Saitutdinova, O. B. (2018). Likvidatsiya basmachestva na territorii Sredney Azii. *Uchenye zapiski Khujandskogo gosudarstvennogo universiteta*, 12(4), 102–114. (In Russian).

Soviet Government. (1942). *Sobraniye uzakoneniĭ i rasporyazhenii pravitel'stva za 1917–1918 gg.* Upravleniye delami Sovnarkoma SSSR. (In Russian).

Turkestanakaya kraevaya konferentsiya musul'manskikh organizatsiy (1919; Tashkent). (1922). *Musbyuro RKP(b) v Turkestane: 1, 2 i 3 Turkestanskie kraevye Konferentsii RKP. 1919–1920.* Turkestanskoe gos. izd-vo. (In Russian).

Tursunov, Kh. (1971). *Natsional'naya politika Kommunisticheskoy partii v Turkestane.* Uzbekistan İzdatel'stvo. (In Russian).

Vremennoe pravitel'stvo. (1917). Deklaratsiya Vremennogo pravitel'stva o ego sostave i zadachakh. In N. Sergeeva (Ed.), *Konfessional'naya politika Vremennogo pravitel'stva Rossii: Sb. dok.* Politicheskaya entsiklopediya. (In Russian).

Yalçınkaya, A. (1994). *Pan-İslamizm tartışmaları ışığında Türkistan (1864–1922)* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (In Turkish).

Zaripov, A. Y. (2021). Predstavitel'stvo Bashkortostana v Turkestane (1921–1922). *Problemy vostokovedeniya*, 13(6), 43–56. (In Russian).

Zhitov, K. E., & Krylova, V. G. (1947). *Pobeda Velikoy Oktyabr'skoy sotsialisticheskoy revolyutsii v Turkestane.* Gosizdat UzSSR. (In Russian).